

Novel Studies of Law and Environment

ORIGINAL ARTICLE

Interaction-oriented diplomacy is a strategy for achieving environmental peace and security

Sobhan Tayebi¹

1- Assistant Professor,
Department of International
Law, South Tehran Branch,
Islamic Azad University,
Tehran, Iran

Email:
Sobhantayebi@yahoo.com

Abstract

Today, the comprehensive understanding of the citizens of the biosphere to preserve the environment in the framework of official and unofficial discourses is gaining meaning. In this direction, Constructive interactions between nation-states and international organizations will make the performance of international law subjects clearer in the direction of environmental protection. The purpose of conducting this research, it is an analysis of the attitude of the world community towards peace building and environmental security. This research was formed in the context of library studies and seeks to answer the question that to what extent international interactions are the way forward for environmental protection? The author's finding shows that it is possible to preserve the ecosystem only through international cooperation and interactions, and this path requires the strengthening of treaty and non-treaty mechanisms and tools. Therefore, it seems that in addition to following treaties and realizing principles such as the principle of information and providing information, for the stability of the diplomacy process, it is necessary to use targeted tools such as peacemaking and crowdsourcing.

keywords

environmental diplomacy, environmental security, international interactions, crowdsourcing.

«مطالعات نوین حقوق و محیط‌زیست»

«مقاله پژوهشی» دیپلماسی تعامل‌گرا؛ راهبردی برای دستیابی به صلح و امنیت محیط‌زیستی

سبحان طیبی^۱

چکیده

امروزه، فهم فراگیر شهروندان زیست کره از حفظ محیط‌زیست در چارچوب گفتمان‌های رسمی و غیررسمی معنا پیدا می‌کند. در این راستا، تعاملات سازنده دولت-ملت‌ها و سازمان‌های بین‌المللی سبب می‌گردد تا عملکرد تابعان حقوق بین‌الملل در جهت حفاظت از محیط‌زیست بیش از پیش مشخص شود. هدف از انجام این پژوهش، واکاوی نگرش جامعه جهانی نسبت به صلح‌سازی و امنیت زیست‌محیطی است. این تحقیق در بستر مطالعات کتابخانه‌ای شکل گرفته و در پی پاسخ به این پرسش است که تا چه میزان تعاملات بین‌المللی راهگشای حفاظت از محیط‌زیست است؟ یافته راقم سطور نشان می‌دهد که حفظ زیست‌بوم فقط از طریق همکاری و تعاملات بین‌المللی امکان‌پذیر است و این مسیر نیازمند تقویت سازکارها و ابزارهای معاهداتی و غیرمعاهداتی است. از این‌رو به‌نظر می‌رسد علاوه بر پیروی معاهداتی و تحقق اصولی همچون آگاهی‌رسانی و اطلاع‌رسانی، برای ثبات روند دیپلماسی می‌بایست از ابزارهای هدفمند همچون صلح‌سازی و جمع‌سپاری بهره جست.

کلیدواژه‌ها

دیپلماسی محیط‌زیست، امنیت زیست‌محیطی، تعاملات بین‌المللی، جمع‌سپاری.

۱- هیات علمی، گروه حقوق بین‌الملل، واحد تهران جنوب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران.

ایمیل:

Sobhantayebi@yahoo.com

مقدمه

زیست‌کره مسکون، عرصه رشد تنوع گیاهی و جانوری و حیات گاه نوع بشر و اساس محیط‌طبیعی است. در طول دوران‌های مختلف، زیست‌کره دستخوش تحولات گوناگونی بوده که این بخشی از این تحولات لاجرم مخاطراتی است که در ابعاد نه‌چندان بزرگ شکل گرفته و جدی نگرفتن آن حوادثی را به‌بار آورده است. در واقع دست‌کاری در بافت زیست‌کره سبب گردیده تا محیط طبیعی نسبت به آن واکنش نشان دهد و عملاً محیط‌زیست موجودات زنده با تهدیدی جدی مواجه گردد. در این راستا و با وجود تغییرات محیطی و مخاطرات پیش‌آمده، امنیت زیست محیطی و در ادامه آن صلح سبز با تهدید جدی روبرو شده است. دامنه این مخاطرات به‌حدی وسیع شده که جامعه جهانی را به تکاپو وا داشته و در واقع سابقه این واکنش‌ها به کنفرانس استکهلم ۱۹۷۲ و نشست ریو ۱۹۹۲ تا به‌حال برمی‌گردد. جامعه بین‌المللی و در صدر آن دولت‌ها به‌خوبی آگاه شدند که این مخاطرات نه‌تنها تخریب و نابودی محیط‌زیست را در پی دارد، بلکه امنیت و صلح را با چالش جدی مواجه می‌سازد. این موارد سبب شد تا در اجلاس‌های منطقه‌ای و بین‌المللی به‌صورت جدی به موضوعات زیست محیطی اندیشیده شود. در این راستا به جهت حفظ امنیت و تحقق صلح، کشورها بر آن شدند تا به‌واسطه قدرت و دسترسی به فناوری‌های نوین به شکل صلح‌آمیز، این مخاطرات را مهار نمایند. همچنین کشورها به‌سبب ثبات جایگاه‌شان در سطح بین‌المللی، نقش مذاکرات و تقویت زمینه گفت‌وگویی صلح‌آمیز را مدنظر قرار داده‌اند. مسئله‌ای که دولت‌ها را به اجبار واداشت تا نسبت به آن واکنش نشان دهند، همانا پذیرفتن نقش عموم شهروندان در خصوص حفظ محیط‌زیست بوده که این سبب گردید تا ابعاد معاهداتی و غیرمعاهداتی نسبت به میزان نبوغ و رشد شهروندان در نظر گرفته شود. چرا که این مهم زمینه تقویت دیپلماسی را فراهم و رویکردهای صلح‌گرایی را مدنظر قرار داده است. در پژوهش حاضر با عنایت به اهمیت موضوع دیپلماسی محیط‌زیست و پایبندی به تعهدات بین‌المللی، بحث نبوغ شهروندان زیست‌کره در پرتو تعاملات بین‌المللی؛ ره‌آوردی برای دیپلماسی صلح و امنیت محیط‌زیست را مورد مذاقه قرار می‌دهیم.

۱- گفتمان معاهداتی

سازکار معاهداتی در واقع، ابزارهایی است که به‌صورت مستقیم و شفاف در معاهدات از آن یاد شده و یا معاهدات در جهت تحقق آن به‌کار گرفته شده و با آن‌ها رابطه دوسویه دارد. این مهم نقش بسیار ارزنده‌ای در حفاظت از محیط‌زیست دارد که این سازکار را در سه عنوان می‌توان ارائه کرد:

جدول شماره یک: سازکارهای معاهداتی محیط‌زیستی

راهکارهای کمی (حقوق نرم و حقوق سخت)	راهبردهای کیفی	رهیافت‌های موثر
بیانیه استکهلم، اعلامیه ریو، کنوانسیون سایتس، کنوانسیون حقوق دریاها (Poorhashmi,) (Arghand, 2012: 66)	اصل حاکمیت، اصل همکاری، اصل حفاظت از محیط‌زیست، اصل اطلاع‌رسانی، اصل جلوگیری، اصل احتیاطی، اصل همکاری و کمک در شرایط اضطراری، اصل پرداخت توسط آلوده‌ساز، اصل مشارکت عمومی افراد خصوصی و مفاهیمی چون میراث مشترک بشریت، منافع عمومی بشریت، حقوق نسل‌های آینده، توسعه پایدار و مسئولیت مشترک اما متفاوت (Tayebi, 2016: 92)	رویه‌های قضائی معتبر نظیر قضایای کورفو، تریل اسملتر، ناگیماروس (Mousavi, 2013: 569)

این راهکارها، راهبردها و رهیافت‌ها کمک شایانی به الگوسازی جهت حفاظت از محیط‌زیست در چارچوب قواعد حقوق بین‌الملل محیط‌زیست می‌نماید. لذا با توجه به تعهدات بین‌المللی و میزان پایبندی به آن‌ها، تعاملات در چارچوب دیپلماسی محیط‌زیست نظم و نسق می‌یابد. این روند رسمی، کمک شایانی به رشد ساکنین زیست‌کره در جهت مطالبه‌گری می‌نماید. در واقع این مطالبه‌گری است که نقش شهروندان را پررنگ می‌کند و سبب می‌شود کشورها آنان را در جریان تصمیم‌سازی‌های زیست‌محیطی دخیل نمایند. ما بایستی بر این واقعیت واقف باشیم که امروزه دیپلماسی صرفاً فی‌مابین سران دولت‌ها و مقامات سیاسی نیست. بلکه دیپلماسی یک چارچوب فراگیر است که قوام بخشنده تمامی بسترهای گفت‌وگویی و مذاکراتی است. از این‌رو، سرفصل‌های موجود در سیاق معاهدات نشان از به‌رسمیت شناختن نهادهای مدنی و غیردولتی و همچنین اشخاص حقیقی دارد. ساختارمعاهداتی که ریشه در دیپلماسی دارد به‌عنوان یک ابزار متقن و جهان‌شمول دارای آثاری است که رو به جلو حرکت می‌کند. به‌عنوان نمونه می‌توان به این موارد اشاره داشت: (Koivurova, 2014: 266)

جدول شماره دو: چارچوب‌های فراگیر دیپلماسی محیط‌زیست

ساختار معاهداتی	اصول اجرایی	اثر بخشی
کنوانسیون آرهوس	اصل مشارکت اصل آگاهی	دادخواهی و مطالبه‌گری ذی‌نفع حقیقی خصوصی
کنوانسیون چارچوب تغییرات آب و هوایی	اصل همکاری، اصل حفاظت از محیط‌زیست، اصل جلوگیری، اصل احتیاطی، مفهوم حقوق نسل‌های آینده، اصل مسئولیت مشترک اما متفاوت	تعهدات دوسالانه کشورها در کاهش کربن و گازهای گلخانه‌ای
کنوانسیون بازل	اصل همکاری، اصل حفاظت از محیط‌زیست، اصل اطلاع‌رسانی، اصل جلوگیری، اصل احتیاطی، اصل همکاری و کمک در شرایط اضطراری، اصل پرداخت توسط آلوده‌ساز	تعهدات کشورها به انتقال برون مرزی و دفع پسماند

۲- امنیت سبز و دیپلماسی دفاعی

دیپلماسی دفاعی به‌عنوان رویکردی جهان‌شمول در پرتو رویه عمومی دولت‌ها در چارچوب ابعاد بین‌المللی و دیپلماتیک مدنظر قرار گرفته و در جهت‌دهی دیپلماسی رسمی و غیررسمی نقش فعالی ایفا نموده است. دیپلماسی دفاعی در بستر تفکر استراتژیک نوین شکل اساسی به‌خود گرفته و تلفیق «دیپلماسی» به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار سیاست خارجی و «دفاع» به‌عنوان اصلی‌ترین ابزار سیاست دفاعی زمانی محقق شد که حدود و ثغور این دو نهاد تلویحا مشخص بود. در واقع این مسئله همان تفکر ابتدائی از دیپلماسی دفاعی را رقم زده و صرفاً در زمان بن‌بست سیاسی به این مسئله توجه می‌شد. (Farshchi, Esmaeeli, 2012: 14)

اما به‌نظر می‌رسد دیپلماسی دفاعی پا را فراتر از این گذارده و فراتر از همه مباحث، توجه به تعاملات بین‌المللی و منطقه‌ای، مباحث پیرامونی نظیر مخاطرات زیست‌محیطی، بحران‌های اقتصادی و تغییرات سیاسی را در دستور کار قرار داده است. بحث اصلی در این دیپلماسی آن است که در مواردی که اختلافاتی میان دو یا چند کشور ایجاد می‌کند، این اتاق‌های فکر با دعوت از طرفین اختلاف یا گرایش‌های فکری- سیاسی مختلف به گفتگو، در قالب برگزاری میزگردها و سمینارهای باز یا بسته، نقش مهمی در آشنایی طرفین اختلاف با یکدیگر و ایجاد روابط مستقیم بین آن‌ها ایفا می‌کنند. این‌گونه روابط باعث نزدیکی دیدگاه‌ها شده و می‌تواند در حل و فصل اختلافات بسیار مؤثر باشد. با این توصیف، از آنجا که در این محافل مبنای تعامل، قدرت نبوده بلکه منطق حکمفرماست، این

نوع دیپلماسی اتاق‌های فکر در بسیاری از موارد موفقیت‌آمیز بوده است. (Tayebi, Esmaeeli Fard, 2014: 77)

در این راستا، موثر واقع شدن تعاملات در جهت حل و فصل اختلافات زمانی محقق می‌گردد که منجر به توافقات دوجانبه و چندجانبه میان طرفین بحث گردد. هرچند به نظر می‌رسد دیپلماسی دفاعی در حال حاضر حتماً نایستی در زمان منازعات خودی نشان دهد بلکه باید در جریان تعاملات بین‌المللی یک راهبرد موثر تلقی گردد. به‌عنوان نمونه در جهت حفظ قدرت منطقه‌ای نگاه همه‌جانبه سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و محیط‌زیستی تاثیر بسزائی بر هماهنگی‌های ساختاری و تعاملی دارد. بنابراین دیپلماسی دفاعی در جهت حفظ قدرت منطقه‌ای تلاش می‌کند و این تلاش می‌تواند در جهت مقابله با هرگونه بروز و ظهور بحران‌های منطقه‌ای و بین‌المللی باشد. (Tayebi, 2015: 102)

با این توصیف براساس آنچه که ابراز گردید یکی از تعاملات موثر در سطح منطقه‌ای در جهت حفاظت از زیست‌کره، دیپلماسی محیط‌زیست است. این چارچوب می‌تواند نگاه سخت به دیپلماسی دفاعی را تغییر دهد و آن را ابزاری تعامل‌گرا بپندارد. بر این اساس و با این نگرش با امعان نظر به بررسی هدف‌های دیپلماسی دفاعی می‌توان این ارتباط را تبیین نمود:

جدول شماره سه: تعامل دیپلماسی دفاعی و دیپلماسی محیط‌زیست

هدف مهم دیپلماسی دفاعی	- فراهم کردن زمینه تأمین فناوری تجهیزات یا تسلیحات دفاعی با ملاحظه ارزیابی زیست‌محیطی جهت به حداقل رساندن مغایرت - نقش‌آفرینی در کنترل تسلیحات و جنگ افزارهای مخرب
مدیریت حوزه‌های امنیتی و برقراری روابط و تعاملات مناسب دفاعی	- روند بهبودسازی شرایط امنیت در منطقه در اثر تعاملات سازنده - ترویج استانداردهای محصولات دفاعی نظیر انواع شناور متناسب با دریا با عنایت به حفظ مقررات دریایی و زیست محیطی
ظرفیت‌های پیرامون	- هم‌گامی دیپلماسی محیط‌زیست و دیپلماسی دفاعی در بستر همکاری متقابل و پایین‌آوردن ضریب مناقشات - دیپلماسی امنیت زیستی و استراتژی‌های منطقه‌ای و بین‌المللی

با این توصیف حرکت به سمت ثبات، حقیقتی است که جامعه بین‌المللی نایستی از آن روی برگرداند و یا در مقام کتمان آن برآید. لذا بسترهای همکاری و تعاملات چندجانبه بایستی به دور از کشمکش‌های سیاسی و دفاعی باشد. اگرچه این مهم یک ضرورت است اما یک امر کافی نیست.

۳- حقوق بشر و امکان‌پذیری دیپلماسی محیط‌زیست

جهان در حال تحولات روزافزون و توسعه همه‌جانبه است. این فرآیند گاهی با منفعت‌طلبی و زیاده‌خواهی نوع بشر به تلاطم افتاده و مخاطرات زیست‌کره را نمایان ساخته است. جامعه جهانی نباید سکوت کند و خطر را بیشتر از این توسعه‌یافته ببیند. این دغدغه اذهان عمومی در سرتاسر جهان است که این چنین ما را به تکاپو واداشته تا اندیشه‌ورزی کنیم و جهان را به سوی با هم بودن سوق دهیم. بنابراین به نظر می‌رسد در زمان پیش‌رو بایستی بیش از این به فکر محیط‌زیست جهانی بود و این مساله جز از طریق دیپلماسی محیط‌زیست محقق نخواهد شد.

تغییر درنگرش و یا رویکرد نسبت به حقوق بشر و مسائل محیط‌زیستی را می‌توان در ده‌گونه امکان‌پذیر بیان داشت: (Tayebi, Moosavi, Poorhashemi, 2017: 1575)

جدول شماره چهار: رویکردهای حقوق بشری محیط‌زیستی

رویکرد یکم	این رویکرد مبتنی بر حقوق بشر، برای اولین بار، قبل از اعلامیه استکهلم، با درک حفاظت از محیط‌زیست به عنوان یک پیش شرط برای بهره‌مندی از حقوق بشر تضمین شده بین‌المللی، به ویژه حقوق مربوط به زندگی و سلامت بوده است.
رویکرد دوم	این رویکرد که مبتنی بر نسل دوم حقوق بشر بوده، شایع‌ترین رویکرد در موافقت‌نامه‌های بین‌المللی محیط‌زیستی از سال ۱۹۹۲ بوده است. حفاظت از محیط‌زیست به عنوان یک عنصر اساسی از حقوق بشر بوده، که برخی از اسناد حقوق بشری بر ضرورت برای دستیابی به حفاظت از محیط‌زیست به عنوان هدف حفاظت از سلامت انسان تاکید داشته است. این روش به خوبی در اعلامیه ریو در محیط‌زیست و توسعه که در پایان سال ۱۹۹۲ کنفرانس ریودوژانیرو در محیط‌زیست و توسعه به تصویب رسیده نشان داده شده است. این نگرش ارتباط بین حقوق بشر و حفاظت از محیط‌زیست را تا حد زیادی به صورت رویه‌ای همچون در اصل ۱۰ راجع به اطلاعات، مشارکت عمومی و دسترسی به اقدامات مؤثر قضایی و اداری بیان داشته است و تاکید نموده که بایستی مسائل زیست‌محیطی به بهترین وجه با رفتار مشارکت‌گرایانه همه شهروندان، در سطح مطلوب باشد.
رویکرد سوم	این رویکرد آرمان‌گرایانه، اشاره به پیوند و جدایی‌ناپذیر بودن دو مولفه حق برخورداری از یک محیط امن و سالم به عنوان یک حق انسانی اساسی مستقل و حقوق بشر دارد.
رویکرد چهارم	پیوستگی محیط‌زیست و حقوق بشر در پرتو حقوق همبستگی
رویکرد پنجم	تعاملات سازنده منطقه‌ای و بین‌المللی در چارچوب میراث مشترک بشری و استاندارد تعادلی
رویکرد ششم	فائق آمدن بر مخاطرات محیط‌زیستی از جمله تغییرات آب و هوایی، آلودگی‌ها، دگرگونی‌های محیط‌زیستی، تنوع زیستی
رویکرد هفتم	درک موقعیت ژئوپلتیکی و ژئواستراتژیکی در سطح منطقه‌ای و بین‌المللی
رویکرد هشتم	مصلحت و امکان‌سنجی صلح و صلح‌سازی
رویکرد نهم	جمع‌سپاری ^۱
رویکرد دهم	حقوق نسل‌ها و حقوق بین‌الملل بشر و توسعه پایدار

این رویکردهای اندیشیمندانه نشان می‌دهد که تعامل دوسویه حقوق بشر و دیپلماسی محیط‌زیست فرازمان و فرامکان است و با توجه به موقعیت مقتضی و وضعیت موجود صورت می‌پذیرد. در واقع این به نوعی امکان‌سنجی موثری است که نشان می‌دهد یک رابطه منسجم فی‌مابین وجود دارد.

^۱ - جمع‌سپاری (Crowd Sourcing) یک اصطلاح مدیریتی است که دامنه وسیعی از علوم را در بر می‌گیرد. این ابزار کاربردی بیانگر این است که می‌توان برای توسعه و پیشبرد بسیاری از امور، کارها را در سطح وسیعی از جامعه به اشتراک گذاشت تا ضمن هویت‌بخشی به جامعه، کارها در سطحی وسیع گسترش و انجام پذیرد. این مهم در کارگروه‌های مختلفی همچون قانون‌گذاری و حفاظت از محیط‌زیست کاربرد دارد. هرچند در حوزه‌های مختلف حقوقی نیازمند تدبیر و تدقیق بیشتری است.

۴- تعاملات بین‌المللی بستری برای اثبات دیپلماسی محیط‌زیست

در جهان پیرامون، همزیستی مسالمت‌آمیز راهی به‌جز تعاملات صلح‌طلبانه نمی‌پذیرد. این تعاملات متأثر از ابعاد مختلف اجتماعی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و زیست‌محیطی است و این جنبه‌ها پیوند نسبی با هم دارند و می‌توان قائل بر این بود که تفکیک‌ناپذیر است. هر چند که منظور ما از تفکیک‌ناپذیر، مطلق و محض نیست. در جامعه جهانی تمام این جنبه‌ها به‌واسطه روابط صحیح در عرصه بین‌المللی نمود پیدا می‌کند و بالندگی آن محصول دیپلماسی و در ورای آن دیپلماسی محیط‌زیست است که نقش بسیار ارزنده‌ای در ارتقاء سلامت حیات جامعه جهانی ایفا می‌نماید. در این فرآیند روش‌های حکمرانی، چارچوب‌های امنیتی و زیستی نقش سازنده‌ای ایفا می‌کنند. این روند تبیین‌کننده شاخص‌های پیوندگرا در دو محور دیپلماسی و محیط‌زیست است که موفقیت ترکیبی آن در گرو عمل به تعهدات مشترک و متعهد بودن به جوانب ذیل است: (mahootchian, Tayebi, 2020: 97)

اول اینکه که دیپلماسی خود برآمده از علم سیاست و عمل در صحنه روابط بین‌الملل است.

دوم اینکه دیپلماسی از منظر اجتماعی نقش فعال گروه‌های مختلف و فعال عمومی و خصوصی جهت نیل به ثبات شهری و شهروندی را می‌طلبد.

سوم اینکه دیپلماسی فراگیر در فضائی موثر است که امنیت نقش اساسی ایفاء کند و این مهم موثر نیست مگر اینکه محیط پیرامون درگیر امنیت‌زدائی، امنیت‌زائی، امنیت‌زدگی نباشد.

چهارم اینکه دیپلماسی بر توسعه و همچنین بازار پرمفعت کالا و خدمات تأثیر می‌گذارد و نشأت گرفته از نقش اقتصاد است.

پنجم اینکه اگر فرهنگ در مدار دیپلماسی جایی نداشته باشد، عواقب تلخ آن در جوامع در حال توسعه و توسعه‌نیافته بیشتر عیان می‌شود.

ششم اینکه دیپلماسی بدون عدالت نشان از نقش‌آفرینی بازیگران دروغین جامعه بین‌المللی برای فرار از واقعیات پیرامون دارد.

به هر ترتیب مبنای دیپلماسی رسمی در عرصه بین‌المللی همگام با تعاملات موثر است. از این‌رو، این مهم همواره راهگشای بسیاری از مشکلات بین‌المللی از جمله مخاطرات محیط‌زیستی است. هرچند این روند به جهت ثبات همکاری‌های بین‌المللی، سازکارهای مشخصی می‌طلبد تا بروز و ظهور موثری داشته باشد و تعالی این روند بسته به الویت‌های منطقه‌ای و بین‌المللی درخصوص همکاری‌های دو یا چندجانبه است. از این‌رو، دیپلماسی محیط‌زیست به‌عنوان ترکیبی از ابزارها و روش‌ها برای کمک به حل و فصل اختلافات زیست‌محیطی و منابع طبیعی مشترک دارای موجودیتی حیاتی است. (Tayebi, khorsand, Poorhashemi, 2019: 122)

با این توصیف، دیپلماسی محیط‌زیست برای کمک به پیشبرد صلح در سراسر جهان مراحل مختلف بین یک صلح پایدار و درگیری‌های مسلحانه را رصد می‌کند و چارچوبی برای تعاملات بین‌المللی و زمینه‌ای برای گفتمان مشترک درخصوص آسیب‌های زیست‌محیطی و منابع طبیعی ایجاد می‌نماید.

۵- حفاظت از محیط‌زیست جهانی و رویکرد اصول معاهداتی

تعهدات جامعه بین‌المللی و پایبندی به آن می‌تواند راهگشای بسیاری از نگرانی‌های زیست‌محیطی باشد. این مهم بایستی قابل توجه کشورهای توسعه‌یافته و کشورهای در حال توسعه قرار گیرد. چرا که به‌رغم گسترش توافق‌نامه‌های زیست‌محیطی بین‌المللی، چالش‌های زیست‌محیطی فراوانی پدید آمده است. حال این پرسش به ذهن خطور می‌کند که نقص از تراکم و ماهیت معاهدات است و یا نقص از نوع عملکرد و پیروی معاهداتی است؟ به‌نظر می‌رسد بخشی از این نقص متوجه تعدد و تنوع توافق‌نامه‌های زیست‌محیطی است. چراکه با این مسئله تداخل در مسئولیت‌ها، الزامات، هدف‌ها، راهکارها و راهبردها به‌وجود می‌آید.

بخش دیگر نقص در پایبندی و اجرای معاهدات است که عملاً منفعت‌طلبی کشورها سبب گردیده که چالش‌های زیست‌محیطی به‌خوبی مهار نشوند. پس واضح است که چالش‌های زیست‌محیطی جدید نیازمند سازکارهای مقابله و مهار است. (Poorhashemi, 2022: 72) در طول توسعه حقوق بین‌الملل محیط‌زیست بایستی به این مسئله توجه داشت که راهبردهای موثر بایستی وجود داشته باشد تا بتوان تاثیر مثبت آن را بر نحوه مهار مخاطرات زیست‌محیطی مشاهده نمود. از این‌رو بایستی سنجش تاثیر یک معاهده، وجود ساختارهای تنبیه و تشویق در سطوح ملی و بین‌المللی، اثربخشی نظام اجرای معاهده و نهایتاً جایگاه تعهدات و رویکرد تعاملی مدنظر قرار گیرد. تاثیر حقوق بین‌الملل محیط‌زیست در واکنش به چالش‌های زیست‌محیطی جدید و نوظهور بعضاً وابسته به ماست که از تاثیرگذاری یا نفوذ زیان‌بار مفهوم گسترده حق حاکمیت در حقوق بین‌الملل بگریزیم. واضح است که اگر چنین تصور کنیم که روابط بین‌المللی، سیاست بین‌المللی و حقوق بین‌الملل فقط توسط کشور یک ملیتی شکل می‌گیرند. اما این یک ملیت نیست که بتواند مشکلات محیط‌زیستی پیرامون را حل و فصل نماید بلکه لازمه فائق آمدن به این مشکلات و معضلات تعاملات سازنده بین‌المللی در قالب روابط مشخص بین‌المللی است که ما می‌توانیم از آن به دیپلماسی محیط‌زیست یاد کنیم. (Poorhashemi, 2023: 101) در این راستا دامنه تلاش‌های بین‌المللی بایستی گسترده‌تر شود و مجامع بین‌المللی زیست‌محیطی تصمیمات موثرتری در این خصوص بگیرند و ریزنی‌های مفیدتری مابین اعضای دول از طریق دیپلماسی محیط‌زیست صورت پذیرد.

در همین راستا، بررسی دقیق نقش مشارکت مردمی و دسترسی به اطلاعات در نیل به توسعه پایدار و اداره خوب محیط‌زیست نیز از جمله مسائل امروز محیط‌زیست است. ارتباط نزدیک بین توسعه پایدار و شفافیت و دسترسی به اطلاعات در پرورش پیامدهای زیست‌محیطی نقش موثری دارد. در این راستا ارتباط بین حقوق بشر و حفظ محیط‌زیست، با تمرکز ویژه بر روی حق و حقوق ملل نیز از اهمیت بالائی برخوردار است. چنانکه کلیت حق بر محیط‌زیست از جمله مهم‌ترین پایه‌های حقوق بین‌الملل محیط‌زیست و مبانی ساختاری گفتمان محیط‌زیستی و حقوق بشری است. اینجاست که روابط بین‌الملل به‌کار می‌آید و همکاری‌های منطقه‌ای، بین‌المللی و جهانی موثر تلقی می‌گردد و رخ می‌نمایند. حال اینکه این روند ممکن است در مسیر حرکت خود شکلی رسمی داشته باشد یا شکل عمومی به‌خود بگیرد که این سیر تحول و تطور همانا نگاه ویژه به تعاملات بین‌المللی محیط‌زیستی است که از طریق دیپلماسی محیط‌زیست صورت می‌پذیرد.

۶- رویکرد اصول غیرمعهاداتی و رفع نگرانی‌های زیست‌محیطی

وجود بحران‌های زیست‌محیطی سبب گردیده تا به‌جهت رفع نگرانی‌های زیست‌محیطی، اقدامات موثری انجام پذیرد. در این راستا، روی آوردن جامعه بین‌المللی به ابزارهای غیرمعهاداتی می‌تواند ثمرات خوبی داشته باشد.

الف: تعاملات مشترک^۲ و تلاش‌های موثر

برای حفاظت همه‌جانبه از محیط‌زیست، دولت‌ها خواستار تعالی سطح همکاری در جهت مقابله با چالش‌های نوظهوراند. حال اینکه دولت‌ها در انتظار نشست‌های دوره‌ای جهانی زیست‌محیطی و اتخاذ تصمیمات موثر در خصوص مباحث مرتبط با حفاظت از محیط‌زیست جهانی و عملی‌شدن توسعه پایدار هستند و بدین‌وسیله می‌خواهند حاکمیت بین‌المللی زیست‌محیطی را ثبات بخشیده و مذاکرات بین‌المللی را اثربخش‌تر نمایند. این همان راهبرد موثر دیپلماسی محیط‌زیست و تاثیر آن بر تعاملات بین‌المللی می‌باشد.

^۲ -تعاملات مشترک غیرمعهاداتی، در چارچوب کارگروه‌های مشترک که جنبه عملی داشته باشد. مثلاً تبادل نیروهای متخصص و بهره‌مندی از توانایی‌های مشترک.

اگرچه مسئولیت مشترک اما متفاوت است اما جهان دیگر بی‌مسئولیتی نمی‌پذیرد و قطع به یقین بی‌مسئولیتی و تخطی از این مهم مسئولیت بین‌المللی خطیر به همراه دارد. (Tayebi, 2021: 62)

ب: جمع‌سپاری و صلح‌سازی

به نظر می‌رسد مساعدت کشورها در تحقق اصل اطلاع‌رسانی و تشویق شهروندان به مشارکت در جهت حفظ محیط‌زیست می‌تواند بسیاری از دغدغه‌های زیست‌بوم را از حالت چالش به حالت فرصت تبدیل نماید. حضور شهروندان در بافت‌های تصمیم‌سازی و دغدغه‌مند کردن آن‌ها در چارچوب‌های استاندارد همکاری با دولت‌ها می‌تواند سبب رشد چشمگیر فرهنگ اجتماعی زیست محیطی و پایبندی به مقررات و حقوق محیط‌زیست شود. با این توصیف چارچوب‌های همکاری می‌تواند در مسیر دیپلماسی محیط‌زیست به کار آید. از جمله این چارچوب‌ها می‌توان به جمع‌سپاری و ایجاد بستر و بنای مشارکت عمومی اشاره نمود. (Ghasemi, Tayebi, 2022: 121) شهروندان وقتی هویت اجتماعی پیدا کنند، نبوغ‌شان ظهور پیدا می‌کند. دیگر چارچوب بحث صلح‌سازی است که حالت تخاصم را مهار می‌کند و با احترام به اصل حاکمیت بستر گفت‌وگویی را برای حفاظت از محیط‌زیست فراهم می‌سازد. با این وصف هر دو چارچوب می‌توانند بر تهدیدات درازمدت تاثیر بگذارند. هر چند بایستی این سازکارها کاملاً رصد شود و در مسیر باثبات قانونی به پیش برود.

پ: گام‌های سیاستی

گام‌های کوچک^۳ مورد نیاز برای ایجاد یک چارچوب حقوقی برای تضمین استانداردهای محیط‌زیستی لازم است. اما بایستی توجه داشت که سازکارهای بین‌المللی و تلاش برای مذاکره با امعان‌نظر به ابزارهای حاکمیتی دولت‌ها که منافع ملی خود را عاقلانه در حفاظت از حق حاکمیت خود واقع‌بینانه در نظر می‌گیرند، وجود دارد. از منظر جهانی ما باعث تعمیق تخریب محیط‌زیست شده‌ایم و ادامه راه بسیار سخت به نظر می‌رسد. مشکلات زیست‌محیطی بین‌المللی که فراتر از جزئیات مشکلات فردی گسترش یافته، در واقع نقطه انتقادات را به سمت دولت‌ها برده است. (Poorhashemi, 2021: 83)

در این راستا به جهت حفظ امنیت و دیپلماسی محیط‌زیست گام‌های سیاستی در سطح ملی، منطقه‌ای و بین‌المللی ضروری است. از این رو تاکید می‌شود که بایستی ابزار منطقی پاسخ به سوالات علمی و فن‌آوری ارائه و اطمینان از تعادل زیست‌محیطی پایدار وجود داشته باشد. همچنین تکلیف مفهوم توسعه پایدار و چارچوب توسعه این مفهوم و ارتقاء به یک اصل مشخص گردد. در این راستا، دیپلماسی سبز و تلاش‌های چندجانبه در جهت دستیابی به توافقنامه مشترک یا رژیم مشترک به جای محدودیت موثر و ایجاد مکانیسم لازم جهت حصول اطمینان از حفاظت محیط‌زیست مدنظر است.

۷- بحث و نتیجه‌گیری

نظام جهانی در سیر تحول خود نیازمند تعامل بشریت هست و این تعامل نیز بستری مناسب برای حرکت رو به جلو می‌خواهد. در این فرآیند، دیپلماسی هدفمند می‌تواند ضامن بقای جامعه انسانی و حیات بشری با حفظ منافع مشترک با امعان‌نظر به پایبندی به تعهدات بین‌المللی و رعایت قواعد آمره باشد. این هدفمندی تا آنجائی به پیش می‌رود که ثبات و صلح جهانی را در پی داشته باشد.

^۳ فعالیت‌های NGOs های محیط‌زیستی در جهان و در جریان بسیاری از کنفرانس‌های محیط‌زیستی وجود دارد. در جریان برگزاری بسیاری از نشست‌های بین‌المللی هر انسان به سهم خود توانسته گام کوچک را بردارد. مثلاً در جریان اجلاس کاپ ۲۶ (COP) در گلاسکو در سال ۲۰۲۱ دیوید آتنبرو مستندساز شهیر بریتانیایی سخنرانی تاثیرگذاری در خصوص حفظ محیط‌زیست و نسل آینده داشت.

امروزه دیپلماسی محیط‌زیست به‌عنوان یکی از مهم‌ترین مسائل بین‌المللی و جهانی، نگرشی ویژه به ابعاد سیاسی، فرهنگی و حقوقی مسائل زیست‌محیطی دارد. در این راستا، جامعه بین‌المللی برای حفاظت از زیست‌کره و در عین‌حال ارتقاء کیفیت زندگی انسانی با عنایت به حقوق بشر و کرامت انسانی بر مبنای عدالت، حاکمیت و قانون گام بسیار بلندی را به سمت توسعه پایدار برداشته است. این روند محصول تلاش‌های مستمر و موثر بازیگران بین‌المللی در جریان کنفرانس‌ها، نشست‌ها و اجلاس‌های بین‌المللی و خروجی‌های حاصل از آن است. دیپلماسی محیط‌زیست اگرچه یک روند کاملاً جدی و بر مدار صلح و حقوق نرم بوده ولیکن نایستی بی‌الویت باقی بماند چرا که تسهیل‌گر روند دیپلماسی دفاعی در منطقه می‌تواند تلقی گردد. این طرز تلقی به‌واقع روشنگر دیپلماسی امنیت‌زیستی است که در چارچوب تلاقی دو محور دیپلماسی محیط‌زیست و دفاعی شکل می‌گیرد. در نهایت، باید اذعان کرد که با وجود چارچوب‌های رسمی و غیررسمی، تمرکز تا حد زیادی بر کنوانسیون‌ها و معاهدات است که به‌دلیل گستردگی نتوانسته در جوامع جامعه‌عمل‌بدان پوشانده شود و باعث ایجاد اثرات زیست‌محیطی ناخواسته بین‌المللی گردیده است که در واقع ممکن است این ناشی از عدم‌انعطاف دیپلماسی رسمی محیط‌زیست باشد. هرچند این عدم‌انعطاف رویه غلط طرفین دیپلماسی را نشان می‌دهد چرا که بالعکس این روند بایستی در فضائی کاملاً منعطف صورت پذیرد.

References

1. Abbas Poorhashmi, Bahare Arghand, International Environmental Law, Dadgostar Publications, 2012, pp. 1-296, see p. 66.
2. Sobhan Tayebi, Environmental diplomacy and its impact on international interactions and world peace, Khorsandi Publications, 2016, pp. 364-1, see p.92.
3. Seyyed Fazlollah Mousavi, the evolution of international environmental law sources, Mizan Publications, 2013, pp. 642-1, see p. 569.
4. Timo Koivurova, Introduction to International Environmental Law, translated by Sobhan Tayebi and Mahnaz Zarabi, Mizan Publications, 2014, pp. 331-1, see p. 266.
5. Alireza Farshchi, Morteza Esmaeeli, Defense Diplomacy in the light of China's approach to the security issue, Defense Policy Quarterly, Volumes 21, Issue 83, 2012, pp. 35-9, see p. 14. https://dpj.ihu.ac.ir/article_203167.html
6. Sobhan Tayebi, Maryam Esmaeeli Fard, Application of Defense Diplomacy in the Way of Advancing Environmental Diplomacy, Defense Diplomacy Quarterly, Issue 7, 2014, pp. 74-91, see p. 77.
7. Sobhan Tayebi, Environmental Diplomacy and International Law of Sustainable Development (Collection of Opinions and Ideas), Majd Publications, 2015, pp. 249-1, see p. 102.
8. Sobhan Tayebi, Seyed Fazlollah Moosavi, Abbas Poorhashemi, International interaction and global peace in light of international convergence: a strategy to achieve environmental diplomacy, International journal of Environmental Science and Technology Journal, 2017, Volume 14, Issue 7, pp.1573-1582, see p.1575, <https://doi.org/10.1007/s13762-017-1251-0>, <https://link.springer.com/article/10.1007/s13762-017-1251-0>
9. soroosh mahootchian, Sobhan Tayebi (2020) Explaining the Dimensions of Environmental Protection in Light of International Development and Convergence, International Studies Journal, Volume16, Issue63, pp.93-112, see p.97, <http://doi.org10.22034/ISJ.2019.107490>, https://www.isjq.ir/article_107490.html?lang=en
10. Sobhan Tayebi, Hadi Tale khorsand, Abbas Poorhashemi (2019) World-Class International Environmental Law: Strategies and Approaches, International Studies Journal, Volume15, Issue58, pp.107-137, see p.122, <https://doi.org10.22034/ISJ.2018.89776>, https://www.isjq.ir/article_89776.html?lang=en
11. Abbas Poorhashemi (2022) International Law and Global Governance, CIFILE Journal of International Law, Volume 3, Issue 5, pp. 70-74, see p.72 <https://doi.org/10.30489/cifj.2021.312236.1041>, https://www.cifilejournal.com/article_147709.html
12. Abbas Poorhashemi (2023) Principles of International Environmental Law, CIFILE Journal of International Law, Volume 4, Issue 7, pp. 80-106, see p.101, <https://doi.org/10.30489/cifj.2022.367502.1059>, https://www.cifilejournal.com/article_168013.html
13. Sobhan Tayebi (2021) A Review of the Development of Mechanisms in the Light of International Environmental Law, Legal Civilization Journal, Volume3, Issue6, pp.59-76, see p.62, <https://doi.org/10.22034/FLJ.2020.118839>, https://www.pzhfars.ir/article_118839.html?lang=en
14. Shadi Ghasemi; Sobhan Tayebi (2022) Governance and Environmental Regulation in Light of Crowdsourcing, CIFILE Journal of International Law, Volume 3, Issue 6, pp. 117-125, see p.121, <https://doi.org/10.30489/cifj.2022.354107.1057>, https://www.cifilejournal.com/article_158429.html
15. Abbas Poorhashemi (2021) Quel développement pour le droit international de l'environnement au 21ème siècle?, CIFILE Journal of International Law, Volume 2, Issue 3, pp. 76-87, see p.83, <https://doi.org/10.30489/cifj.2020.238827.1018>, https://www.cifilejournal.com/article_115632.html